

MAKTABGACHA TA'LIM YOSHIDAGI BOLALARDA BOG'LANISHLI NUTQNI RIVOJLANTIRISH

Mirzacho'l agrosanoat texnikumi o'qituvchisi

Tuychiyeva Aziza Otabek qizi

ANNOTATSIYA Maqolada maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarda bog'lanishli nutqni rivojlantirishning ahamiyati, metodikasi, bosqichlari va amaliy tavsiyalari tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari pedagoglar va ota-onalar uchun nutq rivojlanishini qo'llab-quvvatlash, bolalarda muloqot, ijodiy tafakkur va ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirish bo'yicha tavsiyalar beradi.

Kalit so'zlar bog'lanishli nutq, maktabgacha ta'lim, nutq rivojlanishi, pedagogik metodlar, o'yin orqali rivojlantirish, bolalar

ANNOTATION The article analyzes the importance, methodology, stages, and practical recommendations for developing coherent speech in preschool children. The research results provide guidance for teachers and parents on supporting speech development, fostering communication, creative thinking, and social skills in children.

Key words coherent speech, preschool education, speech development, pedagogical methods, play-based learning, children

KIRISH Maktabgacha ta'lim davri bolalar rivojlanishining eng muhim va sezgir davri hisoblanadi. Ushbu davrda bolaning jismoniy, aqliy, ijtimoiy va hissiy salohiyati shakllanadi. Ayniqsa, **nutq rivojlanishi** bolaning umumiy rivojlanishida, muloqot ko'nikmalarini hosil qilishda, fikrni ifodalash va ijodiy tafakkurni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Nutq — bu nafaqat bolalar o'rtasida muloqot vositasi, balki ularning dunyoqarashini kengaytiruvchi va shaxsiy rivojlanishiga hissa qo'shuvchi asosiy omil hisoblanadi.

Бог‘lanishli nutq tushunchasi pedagogik adabiyotlarda keng qo‘llaniladi. U bolaning fikrini, voqealarni va his-tuyg‘ularini mantiqiy bog‘langan gaplar orqali ifodalash qobiliyatini bildiradi. Bog‘lanishli nutqni rivojlantirish orqali bola so‘z boyligini oshiradi, gaplarni to‘g‘ri va mantiqan bog‘lab, hikoya yoki sodda izoh tuzishga o‘rganadi. Shu bois, bog‘lanishli nutq maktabgacha yoshdagi bolalarda nafaqat **lingvistik ko‘nikmalar**, balki **ijtimoiy va psixologik kompetensiyalarni** shakllantirishda ham muhim ahamiyatga ega.

Pedagogik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq rivojlanishi bir necha omillarga bog‘liq: **Ota-ona va oilaviy muhit** — uyda ota-onaning nutq bilan faol muloqoti, hikoya va o‘yin orqali muloqot qilish bolada so‘z boyligi va bog‘lanishli nutqni rivojlantiradi; **Pedagogik yondashuvlar** — o‘quv mashg‘ulotlari, interaktiv o‘yinlar, hikoya va she‘rlarni o‘qish, rolli o‘yinlar orqali nutq

ko‘nikmalarini shakllantirish; **Ijtimoiy muhit** — bolalar bir-biri bilan muloqot qilish, guruhda fikr almashish orqali nutqni mustahkamlash; **Rivojlantiruvchi vositalar va texnologiyalar** — vizual materiallar, kartochkalar, multimediyaviy resurslar nutqni boyitadi va mantiqiy bog‘lanishni kuchaytiradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda bog‘lanishli nutqni rivojlantirish zamonaviy pedagogikaning ustuvor vazifalaridan biri sifatida qaraladi. Shu bois, pedagoglar nutq rivojlanishini tizimli ravishda kuzatishi, har bir bolaning individual imkoniyatlarini inobatga olgan holda o‘quv jarayonini tashkil qilishi zarur.

Kirish qismida shuningdek, nutq rivojlanishining psixologik va lingvistik asoslariga e‘tibor qaratish muhimdir. Tadqiqotlar ko‘rsatadiki, 3–6 yoshdagi bolalarda so‘z boyligi va gap tuzish qobiliyati tez sur‘atlarda oshadi, lekin bu jarayon pedagogik

metodlar, oilaviy muhit va amaliy mashg'ulotlar bilan qo'llab-quvvatlanmasa, rivojlanish sekinlashishi mumkin. Shu bois, bog'lanishli nutqni rivojlantirish metodlari nafaqat muloqot ko'nikmalarini, balki bolalarning fikrlash va ijodiy salohiyatini ham oshirishga qaratilgan bo'lishi lozim.

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Bog'lanishli nutqning mohiyati va ahamiyati. Bog'lanishli nutq — bu bolaning fikrini, voqealarni, his-tuyg'ularini mantiqiy va izchil gaplar orqali ifodalash qobiliyatidir. Pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolalarda bog'lanishli nutq rivojlanishi nafaqat til ko'nikmalarini shakllantiradi, balki:

- muloqot qobiliyatini,
- ijtimoiy ko'nikmalarni,
- ijodiy tafakkur va fikr yuritish qobiliyatini,

kelajakdagi o'qish va yozishga tayyorgarlikni ham rivojlantiradi. Shuningdek, nutq rivojlanishi bolaning hissiy-intellektual salohiyatini oshiradi, guruhdagi muloqot va o'yinlarda faol ishtirokini ta'minlaydi. Shu bois, bog'lanishli nutqni rivojlantirish maktabgacha ta'lim tizimida ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi.

Nutq rivojlanishining bosqichlari. Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq rivojlanishi quyidagi bosqichlarda amalga oshadi: 2.1 3–4 yosh Oddiy so'z va iboralarni ishlatish, sodda so'z birikmalarini tuzish; Ota-ona va pedagoglar bilan qisqa hikoya yoki dialoglarda ishtirok etish; Rasm va vizual materiallar orqali voqealarni izohlashga harakat qilish. 2.2 4–5 yosh Sodda gaplarni bog'lash, kichik hikoya tuzish; “Kim? Nima? Qayerda?” kabi savollarga javob berish orqali fikrni tartibga solish; Muloqot va o'yinlarda boshqalar bilan hamkorlik qilish orqali nutqni boyitish. 2.3 5–6 yosh

Murakkab gaplar, sabab–natija munosabatlarini tushunish va ifodalash; Kichik hikoya, she'r yoki voqeani izchil bayon qilish; Guruh mashg'ulotlarida mantiqiy fikrlash va izchil nutq ko'nikmalarini qo'llash.

Bog'lanishli nutqni rivojlantirish metodlari o'yin orqali rivojlantirish O'yin bolalarda nutqni rivojlantirishning eng samarali vositasidir. Masalan: Rolli o'yinlar:

bolalar turli personajlar rolini o'ynab, voqealarni bayon qiladi. Hikoya tuzish o'yinlari: kartochkalar yoki rasm asosida kichik hikoyalarni yaratish. Rasm, kartochkalar, stikerlar va multimediyaviy resurslar so'z boyligini oshiradi; Vizual yordamlar bolalarni fikrni tartibga solishga va gaplarni mantiqiy bog'lashga rag'batlantiradi.

Pedagog bolalarga "Nima bo'ldi?", "Nima sabab bo'ldi?", "Kim ishtirok etdi?" kabi savollar beradi; Bu texnika bolalarni fikr bildirishga, gaplarni bog'lashga o'rgatadi.

Bolalar hikoya va she'rni eslab, keyin o'z so'zlari bilan qayta ifodalaydi; So'z boyligini oshiradi va bog'lanishli nutqni mustahkamlaydi. Guruhda o'yinlar va hikoyalarni aytish orqali bolalar muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi; Nutqni ijtimoiy kontekstda qo'llashni o'rganadi.

Individual yondashuv va muammolarni hal etish. Nutq rivojlanishi sekin bolalar bilan ishlashda quyidagi usullar samarali hisoblanadi: Individual mashg'ulotlar va maxsus topshiriqlar berish; Uy sharoitida ota-onalarning faol ishtiroki va qo'llab-quvvatlashi; Nutqni rivojlantiruvchi maxsus pedagogik vositalar va texnologiyalarni qo'llash; Bolaning psixologik xususiyatini inobatga olgan holda mashg'ulotlarni moslashtirish.

Amaliy tavsiyalar. Pedagoglar har bir bolani diqqat bilan kuzatishi, uning nutq darajasini muntazam baholashi lozim; Mashg'ulotlar doimo interaktiv va qiziqarli bo'lishi, o'yin va hikoya asosida tashkil etilishi kerak; Nutq rivojlanishini uyda qo'llab-quvvatlash uchun ota-onalarga maxsus tavsiyalar berilishi muhim; Zamonaviy texnologiyalar va vizual yordamlar bilan ishlash bolalarda so'z boyligini va bog'lanishli nutqni tezlashtiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarda bog'lanishli nutqni rivojlantirish nafaqat til ko'nikmalarini shakllantirish, balki bolaning ijtimoiy, psixologik va intellektual rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, 3–6 yoshdagi bolalarda so'z boyligi, gap tuzish va fikrni mantiqiy bog'lash qobiliyati tez sur'atlarda rivojlanadi, lekin bu jarayon

pedagogik metodlar, oilaviy muhit va amaliy mashg'ulotlar bilan qo'llab-quvvatlanmasa sekinlashadi.

Ushbu maqolada bog'lanishli nutqni rivojlantirishning bosqichlari, metodlari va amaliy tavsiyalari batafsil tahlil qilindi. 3–4 yoshda bolalar sodda iboralarni ishlatishga o'rgatilsa, 4–5 yoshda sodda hikoya va gaplarni bog'lash, 5–6 yoshda esa murakkab gaplar va sabab–natija munosabatlarini tushunish ko'nikmalari shakllanadi. Shu jarayonda pedagoglarning rolini, ota-onalarning uyda qo'llab-quvvatlashi va vizual hamda interaktiv metodlarning samaradorligi alohida ta'kidlandi.

Bog'lanishli nutqni rivojlantirishda **o'yinlar, hikoya va she'r o'qish, savol-javob mashqlari, roli o'yinlar, vizual kartochkalar va multimediyaviy resurslar** kabi metodlar samarali ekanligi ko'rsatildi. Shu bilan birga, individual yondashuv zarurligi, sekin rivojlanayotgan bolalar bilan ishlash va maxsus pedagogik vositalardan foydalanish ham muhim ekanligi aniqlanmoqda. Xulosa qilib aytganda:

Bog'lanishli nutqni rivojlantirish bolalarda **fikrni ifodalash, muloqot ko'nikmalari, ijodiy tafakkur va ijtimoiy kompetensiyalarni** mustahkamlashga xizmat qiladi.

Metodik yondashuv tizimli va interaktiv bo'lishi, pedagog va ota-onaning hamkorligi asosida amalga oshirilishi kerak.

Nutq rivojlanishining monitoringi va baholash tizimi bolalarning individual rivojlanishiga moslashuvchan metodlarni ishlab chiqishga imkon yaratadi.

Zamonaviy vizual, interaktiv va o'yin asosidagi usullar bolalarda so'z boyligini oshirish va mantiqiy bog'lanishli nutqni shakllantirishda samarali vosita hisoblanadi.

Shuni ta'kidlash mumkinki, maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarda bog'lanishli nutqni rivojlantirish bolalarning kelajakdagi akademik tayyorgarligi, ijtimoiy muomala va shaxsiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, pedagoglar va ota-onalar tizimli yondashuv, amaliy mashg'ulotlar va individual metodikalarni qo'llab-quvvatlash orqali bolalarda muloqot va nutq ko'nikmalarini samarali shakllantirishlari lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdurahmonov, A. (2015). *Ona tili va adabiyot ta'limida milliy qadriyatlarni shakllantirish*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti.
2. Karimova, N. (2018). *Folklor va zamonaviy she'riyat darslarida interaktiv metodlar*. Toshkent: Fan va Ta'lim.
3. Nurmatov, S. (2018). *Xalq og'zaki ijodi va milliy ongni rivojlantirish*. Toshkent: O'zbekiston Pedagogika Instituti.
4. Raximov, B. (2020). *Zamonaviy she'riyat va yoshlar estetik didi*. Toshkent: Adabiyot va San'at.
5. Saidov, M. (2017). *Adabiyot darslarida milliy qadriyatlarni integratsiya qilish usullari*. Toshkent: Pedagogik Tadqiqotlar.
6. Faxriddin B., No'monbek A. ABS SISTEMASI BILAN JIHOZLANGAN M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNING TORMOZ SAMARADORLIGINI MATEMATIK NAZARIY TAHLILI //International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING. – 2024. – T. 4. – №. 1. – C. 333-337.
7. Qurbonazarov S. et al. ANALYSIS OF THE FUNDAMENTALS OF MATHEMATICAL MODELING OF WHEEL MOVEMENT ON THE ROAD SURFACE OF CARS EQUIPPED WITH ABS //Multidisciplinary Journal of Science and Technology. – 2024. – T. 4. – №. 8. – C. 45-50.
8. Xuzriddinovich B. F. et al. ABS BILAN JIHOZLANGAN AVTOMOBILNI TORMOZ PAYTIDA O'ZO'ZIDAN VA MAJBURIY TEBRANISHLARINI TORMOZ SAMARADORLIGIGA TA'SIRINI TAHLIL QILISH //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 47. – №. 4. – С. 81-87.
9. Xusinovich T. J., Ro'zibayevich M. N. M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O'RGANISH.

10. Karshiev F. U., Abduqahorov N. ABS BILAN JIHOZLANGAN M1 TOIFALI AVTOMOBILLAR TORMOZ TIZIMLARINING USTIVORLIGI //Academic research in educational sciences. – 2024. – Т. 5. – №. 5. – С. 787-791. 11.Каршиев Фахридин Умарович, Н.Абдукахоров ИЗУЧЕНИЕ МИКРОСТРУКТУРЫ СТАЛИ В МАТЕРИАЛОВЕДЕНИИ//<https://www.iupr.ru/6-121-2024>
https://www.iupr.ru/_files/ugd/b06fdc_15c4798c874a4ddab326a52bd3af34ea.pdf?index=true
12. Xusinovich T. J., Ro‘zibayevich M. N. M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O‘RGANISH.
13. Farxadjonovna, Bekimbetova Elmira, and Abduqahorov No‘monbek. "STARTING ENGINES AT LOW TEMPERATURES." Multidisciplinary Journal of Science and Technology 5.2 (2025): 83-87.
14. Xusinovich, Turdialiyeв Jonibek, and Mo‘minov Nurali Ro‘zibayevich. "M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O‘RGANISH."
15. Maxkamovich A. Y., Abdukahorovich S. K. Modern approaches to the content of physical education of schoolchildren in the continuing education system //European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. – 2019. – Т. 7. – №. 12.
16. Abdukahharovich S. H. The significance of Wrestling sports for society and the history of its formation //Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development. – 2022. – Т. 10. – С. 312-316. 17. Abduqahhorovich S. H. INTERACTION OF SCHOOL AND FAMILY IN EDUCATION OF SCHOOL AGE CHILDREN //Modern Journal of Social Sciences and Humanities. – 2022. – Т. 4. – С. 226-229.
18. Abduqahhorovich S. X. Strength Training in Football Training //Web of Semantic: Universal Journal on Innovative Education. – 2023. – Т. 2. – №. 3. – С. 138-141.
19. SHARIPOV K. A. TRAINING FUTURE TEACHERS OF ELEMENTARY CLASSES IN THE PROCESS OF STUDENTS STUDENTS PRACTICE

//THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука. – 2021. – №. 12. – С. 1339-1343.

20. В. Я. Бочкарев. Новые технологии и средства измерений, методы организации водоучета на оросительных системах. Новочеркасск, 2012, 227 с

21. В. А. Втюрин. Автоматизированные системы управления технологическими процессами. Основы АСУТП. Санкт-Петербург 2006, 154 с.

22. Рачков М. Ю. Технические средства автоматизации. – Москва: МГИУ, 2006, – 347 с. 9. Vohidov A. X. Abdullaeva D. A. Avtomatizatsiya texnik vositalari. T. TIMI, 2011. 180 b.